

Kulturhistorisk rapport
vedr. arkæologisk udgravning
af
SKIBBY PRÆSTEGÅRD,
Skibby Sogn

ROSKILDE
MUSEUM

© ROSKILDE MUSEUM
Jens Molter Ulriksen

Resumé

En arkæologisk udgravning af affaldsgruber og stolpehuller inden for et knapt 100 m² stort udgravningsfelt i haven øst for Skibby Præstegård afslørede de første materielle spor efter den middelalderby, som nævnes i kong Valdemars købstadsliste fra 1240. Fundene – især glaserede kander og potter og hertil lidt jernslagge og kammageraffald – hører overvejende til i 1200-1300-tallet. En mønt fra Erik Menveds tid understreger denne datering.

Undersøgelsens baggrund

I april 2013 henvendte arkitekt Linstow fra fa. Kullegård Arkitekter AS sig til Roskilde Museum på vegne af Skibby Sogns Menighedsråd angående eventuelle arkæologiske interesser i et haveareal beliggende umiddelbart øst for præstegården i Skibby. (Fig. 1.) En tidligere staldlænge stod for at skulle ombygges til sognegård, og i tilknytning hertil skulle etableres en parkeringsplads i haven, der ligger godt og vel 100 m fra kirken.

Skibby er anført som kongelev i Valdemars Jordebog i 1231, og i 1240 optræder navnet i ”Købstadslisten” i samme værk. Der ud over findes ingen arkæologisk eller historisk viden om stedet i middelalderen. Imidlertid vidner den anselige frådstenskirke om, at der allerede i første halvdel af 1100-tallet har været et samfund med betydelige ressourcer på stedet. Derfor forekommer det også påfaldende, at der aldrig er blevet registreret middelalderlige bebyggelsesrester eller indleveret fund fra Skibbys grunde og gader. Der er fra tid til anden gået med metaldetektor i byen, men ældste fund er mønter fra 1500-1600-tallet.

Roskilde Museum og byherre aftalte, at der skulle foretages en arkæologisk forundersøgelse af haven, og den blev iværksat ultimo maj 2013.¹ Resultaterne viste, at der nærmest Selsøvej var flere gruber og stolpehuller, som ud fra deres udseende og sammensætning formodedes at være fra oldtid eller middelalder. Det er første gang, at der er påvist anlægsspor og fund fra vikingetid eller tidlig middelalder indenfor det formodede byområde.

På denne baggrund var det Roskilde Museums opfattelse, at der skulle foretages en arkæologisk udgravning af et ca. 245 m² stort areal langs Selsøvej, inden yderligere jordarbejder blev iværksat i haven. Efter aftale med byherre udarbejdede museet et udgravningsbudget for det nævnte område. Kort tid før udgravningsstart meddelte byherre, at arealet til parkeringspladsen ville blive mindre, hvorfor udgravningsområdet reduceredes tilsvarende. I alt udgravedes 94,5 m². (Fig. 2.)

¹ Se særskilt beretning under ROM 3113 Skibby Præstegård.

Topografi

Undersøgelsesområdet lå i haven syd for Selsøvej, der forbinder Skibby med Manderup og Selsø Sø godt og vel en kilometer mod øst. Umiddelbart syd for området lå en dam, og ca. 50 m mod sydøst var et gadekær. Mod vest lå den gamle staldlænge anbragt på en kunstig forhøjning, formentlig af hensyn til planeringen af præstegårdspladsen på østsiden.

Undersøgelsesområdet er lavtliggende i forhold til byområdet i nord, syd og vest. Haven i sin helhed har desuden et fald på 1,15 m fra 25.40 m oh. i vest til lige over 24.25 m oh. i retning af dam og gadekær. Undergrundens overflade har et endnu mere accentueret fald fra 24.80 m i nordvest til 23.10 m i sydøst, dvs. et fald på 1,70 m. Indenfor undersøgelsesområdet var muldlaget mellem 30 og 69 cm tykt og undergrunden bestod af stift, gult moræneler.

Den nærliggende sognekirke er opført på en bakkeknold omkring 31 m oh., mens en lidt højere bakke (36 m oh.) er beliggende godt og vel et par hundrede meter syd herfor. Her blev i 1950 fundet levn af en grav fra romersk jernalder. Af andre arkæologiske fund fra nærområdet kan nævnes nogle affaldsgruber fra førromersk og romersk jernalder, som blev udgravet i 2003 ved Nordmandsvænget, der ligger ca. 750 m nordøst for Skibby Præstegård. Derudover kendes et antal mere eller mindre veldaterede gravhøje i Skibbys opland.

Udgravningens forløb

Udgravningen blev gennemført mellem den 1/7 og 12/7 2013 af museumsassistent Niels K.W. Nielsen og stud.mag. Marion Ree. Ansvarlig udgravningsleder var mus.insp. Jens Molter Ulriksen.

Mulden blev afrømmet ved hjælp af en minigraver fra fa. Håndværkeren påmonteret en 1 m bred rabatskovl. Ved snitning af anlægsspor centralt i udgravningen viste det sig, at der var pålagt et 30-50 cm tykt lag gult ler. Det blev fjernet maskinelt, hvorved middelalderlige anlæg dukkede op. Niveau 2 omfattede i alt 73 m².

Udgravningens resultater

Udgravningsfeltet omfattede flere affaldsgruber af varierende størrelse. Hertil kom et par grøfter og enkelte stolpehuller, der ikke kunne knyttes sammen til strukturer.

A1

Anlægget blev ikke fuldstændig frilagt, men var mindst 5 m langt og 4,4 m bredt. I fladen fremstod det som afrundet med et mørkere parti i midten. Ved snitningen viste det sig, at den vestligste tredjedel var godt og vel 60 cm dyb, mens den østlige del var hen ved 1,6 m dyb med stejle sider og flad bund.

Fylden blev udgravet i kunstige 10 cm tykke horisonter til en begyndelse, men det kunne senere lade sig gøre at udgrave reelle lag, hvor især lag 1, 2 og 3 var fundgivende. Det

svarede ret nøje til niveau 1, 2 og 3, hvad fundintensitet angik. Horisonter og niveauer dybere end 40-50 cm under afgravet flade var fundfattige. Fra top af niveau 5 blev fylden fladeskovlet.

Genstandsmaterialet bestod i overvejende grad af keramik. Dominerende var kander og potter med grønlig blyglasur, og enkelte skår var yderligere dekorerede med pålagte ribbelister, hindbærknopper og manganfarvede blade. Disse dateres til 13.-14. årh. Desuden var der gråbrændt keramik, der er fremstillet fra 12. årh. og resten af middelalderen, samt enkelte skår af østersøkeramik, som hører til i 11.-12. årh. Der var rester af trelags dobbeltkamme med jernnitter, som ligeledes kan dateres til 12.-13. årh. En mønt fra Erik Menveds regering (1286-1319) opsummerer dateringerne, og gruben må være kastet til i 1300-tallet. Fra tre jordprøver, udtaget af lag 2, 3 og 4, foreligger en del forkullede kerner af rug, hvede, byg og havre, samt et frø af hamp, et af ært og et af gåsefod.²

A4

Få meter sydvest for A1 frilagdes en del af gruben A4, som i fladen var et rundet fyldskifte på 2 m x >1,50 m. Anlægget blev først snittet efter, at der var gravet 30 cm af til niveau 2. Her var det 1,28 x 0,91 m og 37 cm dybt. Det var kraftigt forstyrret af dyregange. Af fund var der et enkelt skår af glaseret middelalderkeramik, ubestemte stykker jern, brændt ler og dyrekogler. Anlægget blev tømt.

A6

En 30-60 cm bred grøft, der kunne følges i nord-sydlig retning gennem feltet over et 6,7 m langt forløb. Tværsnittet ved feltets nordgrænse viste, at grøften havde stejle til lodrette sider og lidt skrånende bund. Der kom ingen fund, men grøften var stratigrafisk ældre en A7.

A7

Blev observeret efter den første muldafrømning, hvor fyldskiftets eksakte grænser var utydelige. To forskellige snit viste, at bunden var ujævn, og at fundmaterialet begrænsede sig til et stykke uidentificeret jern. Ved afrømning til feltets niveau 2 fremkom et mindre fyldskifte under grøften (A20).

A18

Et større, uformeligt fyldskifte i feltets niveau 2. Ved snitning opløste det sig i to nedgravninger, hvor fyldforholdene dog var helt ens. Blandt fundene var lidt gråbrændt keramik fra middelalderen, et jernsøm, tegl med mørtel, et jernsøm og dyrekogler. Flottering af en jordprøve viste, at der var korn/frø bevaret. Disse kunne ikke bestemmes nærmere end hvede eller rug.

² Plantemakrofossiler er bestemt af dr. Sabine Karg, Communicating Culture.

Konklusion

Fundmaterialet fra fyldskifterne i udgravningen pegede entydigt på, at der var tale om levn fra middelalderen. Østersøkeramikken kendes fra den sene vikingetid og hele ældre middelalder, og de fundne skår i A1 kan ikke henføres til tidligt eller sent i dette tidsrum fra 900-tallet til ind i 1200-tallet. Hovedparten af keramikken fra udgravningen i almindelighed og A1 i særdeleshed udgøres af skår fra blyglaserede kander og potter, som kan dateres til tiden fra 1200-årene til midten af 1300-tallet. Dobbeltkamme af ben og tak bestående flere tandplader samlet med to langsgående skinner er en type, som kendes fra ældre middelalder og ind i højmiddelalderen, dvs. frem til 14. årh.

Fra A1 foreligger affald fra jernsmedning i form af slagger fra raffinering af luppe. Desuden viser de gennemsaveede og –borede stykker af kronhjortetak, at en kammager har arbejdet på stedet.

Administrative data

ROM 3113 SKIBBY PRÆSTEGÅRD, KUS j.nr. 2013-7.24.02/ROM-0011, stednr. 010207-76.

Matr.nr. 1a, Skibby By, Skibby Sogn, Horns herred, Frederiksborg amt

Roskilde Museum var ansvarlig for undersøgelsen. Original dokumentation og fundmateriale befinder sig på Roskilde Museum. Udgiften til den arkæologiske undersøgelse blev afholdt af Skibby Sogns Menighedsråd i sin egenskab af byherre.

Med fundene fra Skibby Præstegård er det langt om længe lykkedes at knytte et arkæologisk materiale til den middelalderlige købstad, som ellers kun har været kendt gennem en skriftlig overlevering.

Udgravningsmetode, målesystem og dokumentation

Der blev udlagt et målesystem med GPS i Euref89, hvorpå fladerne blev tegnet på folie i målestok 1:50. Profiler af anlæg blev tegnet på folie i målestok 1:10.

Anlæggene blev som udgangspunkt snittet med ske, men ved udpræget mangel på fund fladeskovledes gennem fylden. Fundmaterialet blev indsamlet og nummereret efter anlæggene. Gruber dybere end 10 cm blev udgravet i kunstige, 10 cm tykke horisonter, hvortil fundene kan henføres.

Som følge af det pålagte lerlag blev fladen tegnet i to niveauer A1-A17 hører til fladen niveau 1, mens A4, A11 og A18-A21 er fundet i fladen niveau 2.

Der blev taget fotos i JPEG og CR2-format.

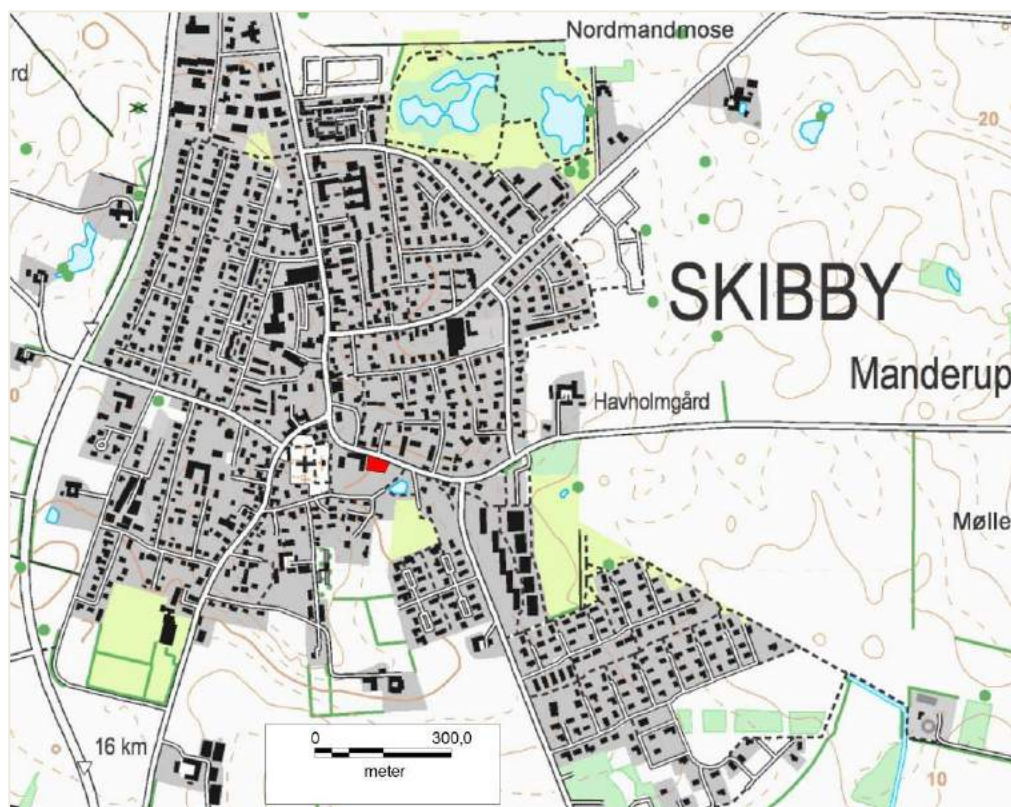

Fig. 1. Rød firkant markerer undersøgelsesområdet.

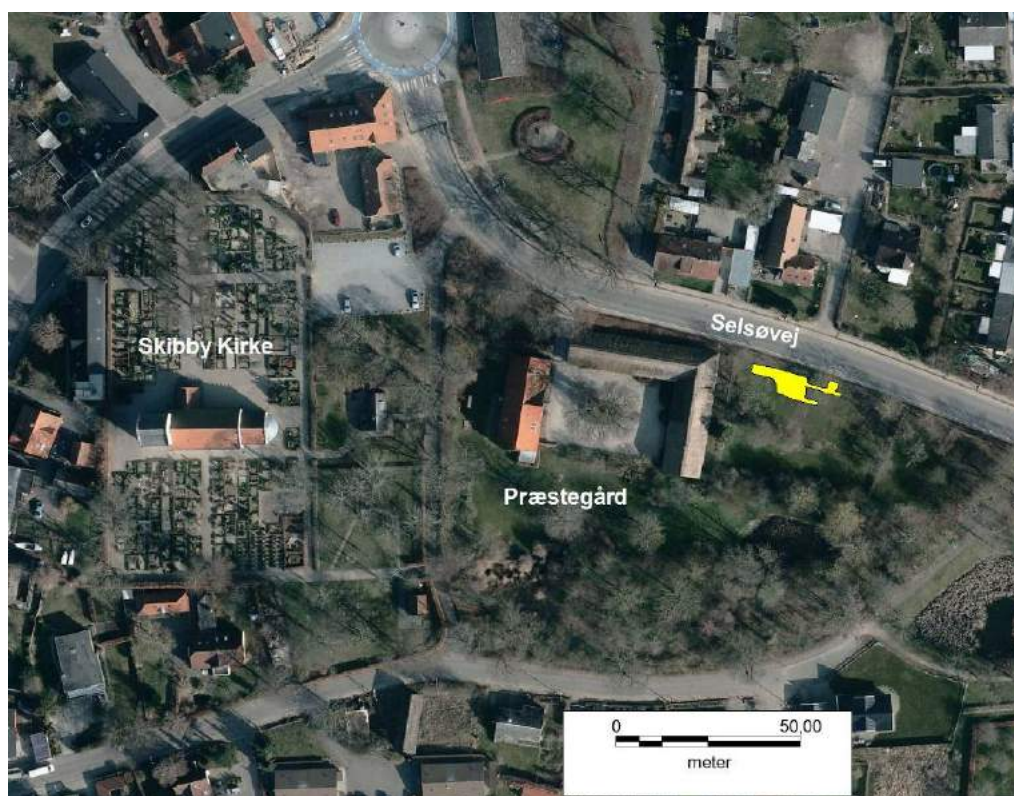

Fig. 2. Ortofoto med udgravningsfeltet angivet med gul farve.

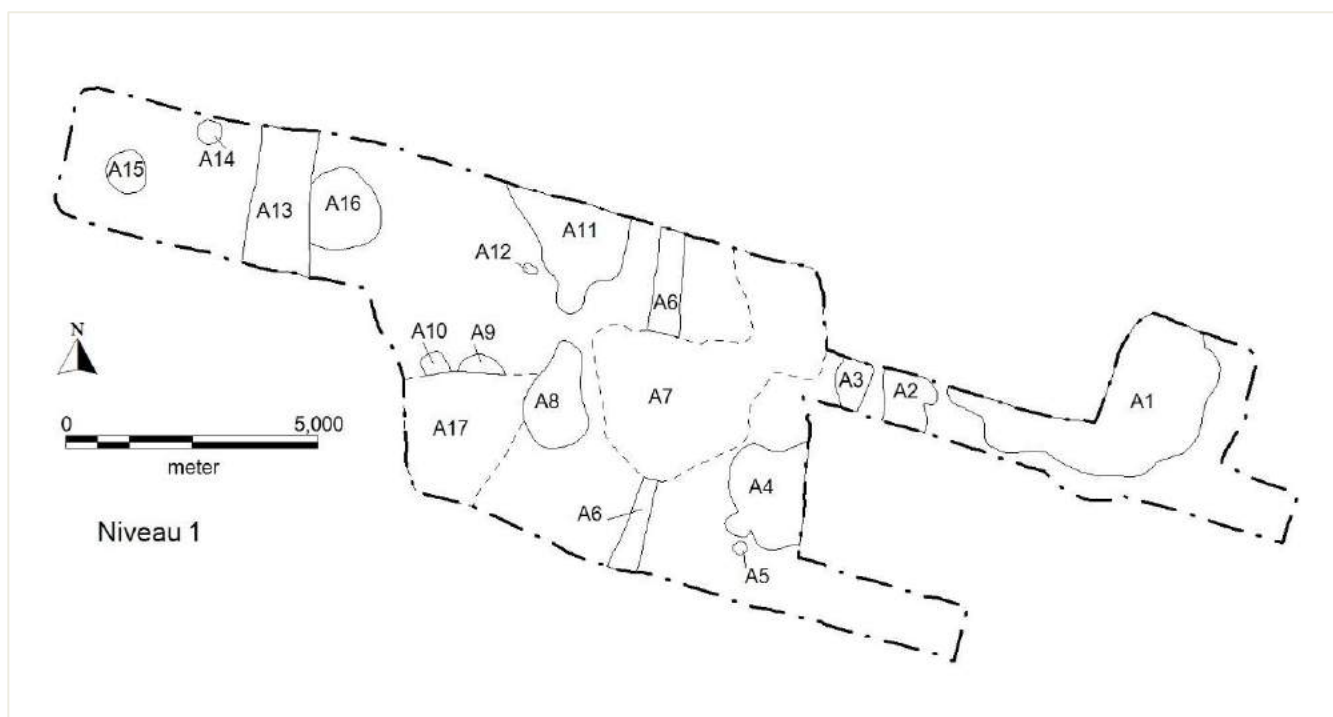

Fig. 3. Udgravningsfeltets niveau 1 med anlæg.

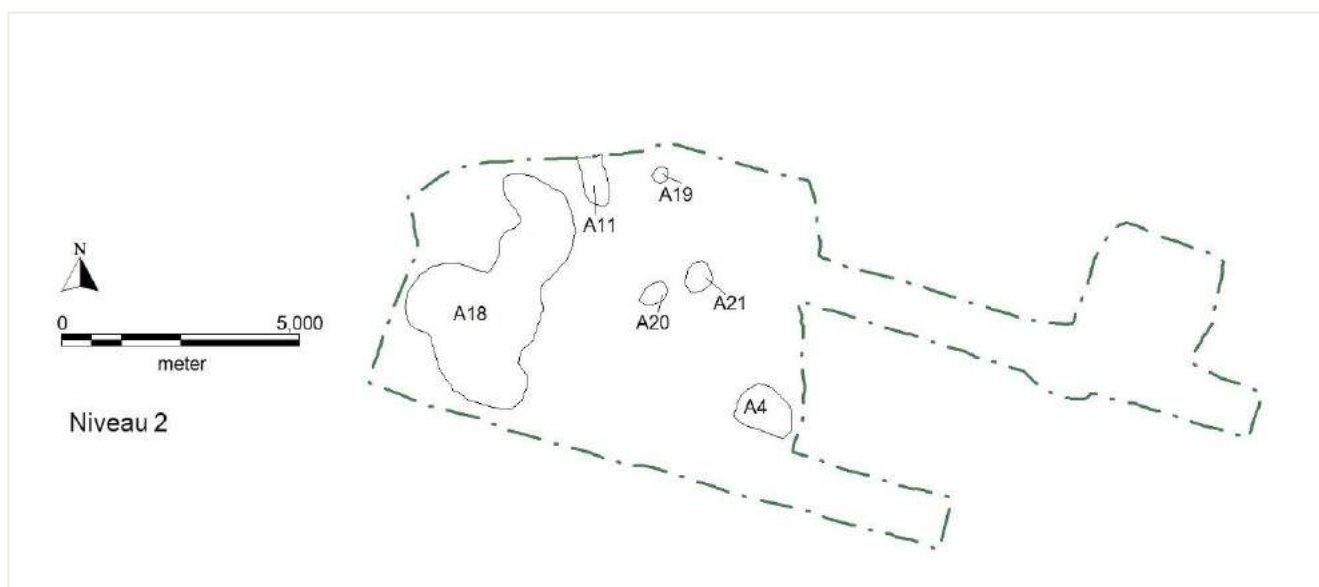

Fig. 4. Udgravningsfeltets niveau 2 med anlæg.

Fig. 5. A1, profil, set fra syd.

Fig. 6. A18 blotlagt i feltets niveau 2. Set fra vest.